

Recenzentovy pochybnosti o jedné tezi výše uvedeného článku Petra Matějů a Kláry Vlachové

Tyto poznámky nemohou a ani nechtějí zpochybnit relevanci tématu, ani interpretační perspektivy statě, a nakonec ani výsledky vyhodnocení materiálu. Chtějí pouze upozornit na problematičnost jednoho výchozího (v zásadě filozofického) českého autostereotypu, který autorům slouží – byť nakonec v oslabené a seberelativizující podobě – jako jeden z legitimizačních argumentů pro srovnání České republiky a Holandska. Údajná podobnost *relativě silných rovnostářských tendencí a podobnost historických kořenů vývoje kapitalismu* v obou zemích je spojena s úvahami o tom, že kořeny rovnostářské interpretace sociální spravedlnosti v české společnosti sahají mohem hlouběji do historie než k roku 1948, totiž právě do historické zkušenosti Čechů s protestantismem, že zde má původ také určitá příbuznost reakcí ... i podobnost představ, kterážto zjištění podle autorů vytvářejí poměrně silnou analytickou pozici a umožňují systémovou interpretaci současných rozdílů mezi Holandskem a Českou republikou, pokud jde o ideologie skryté za interpretacemi distributivní spravedlnosti.

Čeho si čtenář těchto pasáží statě, zabírajících přibližně její tři strany, povšimne především, je zvláštní modalita a zároveň záměrná neurčitost tvrzení o protestantismu. Teze jsou sebeomezující a souvislosti ukazovány s ohledem na svoji jen možnou platnost. Při historické argumentaci autoři používají obraty jako: ...z důvodů, které ... mohou připadat některým historikům jako málo opodstatněné, nebo: ...specifické okolnosti, které mohou částečně vysvětlit..., či: ...může mít původ a kořeny v historické zkušenosti s protestantismem, byť poněkud odlišně..., anebo, že při úvahách o ...historickém vlivu protestantismu je třeba značné opatrnosti... atd. atp. Jako by si autoři sami byli více vědomi omezenosti své „protestantské teze“. Pak se ovšem přirozeně klade otázka, jaký má smysl, že ji pro výklad situace vůbec používají, do jaké míry se vlastně jedná o zařazení nové proměnné, ne kterou by se měla použít „Ockhamova břitva“. Jistě by bylo zajímavé, kdyby se ve statí podařilo tuto tezi jednoznačně prokázat. Zde zatím působí nadbytečně, spíše jako vědecký ornament, a to tím více, že nejasný rovněž zůstává její vnitřní vztah k dalšímu interpretačnímu principu, kterým je rozdvojené vědomí.

Vedle připomínek ke „slabé“ či „neostré“ formulaci „protestantské teze“ je však třeba zformulovat k ní zároveň i připomínky obsahové, které považuji za důležitější. V první řadě se týkají samotného pojmu *český protestantismus*, který je zde používán příliš široce a zároveň neurčitě. Sotva ho lze beze všeho použít pro charakteristiku husitství, aniž pro charakteristiku pozdější „české konfese“. Nejen, že tak zanikají důležitá specifika, jimiž se husitství a „česká konfese“ lišily jak od luteránství, tak od kalvinismu, ale především tak vznikají tvrzení, která jsou historicky konfúzní, protože vedle sebe jako stejně platné, a dokonce jako přímo souvislé a stejně působivé kladou historické fenomény z různých epoch, jako je tomu třeba v tvrzení, že *antikapitalistickou ... morálně ekonomickou podstatu ... protestantismu reprezentovaly nejsilnější ideje plebejské táboritské linie českého protestantismu, která byla inspirována chiliasmem a přinesla do české společnosti novou interpretaci sociální a majetkové spravedlnosti – egalitářství*. Historické paralelizování a analogizování bez kauzální analýzy a přesněji

analýzy pojmů tak dovoluje v českém středověku bezce všeho hovořit o *antikapitalismu*, *egalitářství* a nakonec i o *protestantismu*, což je např. pojem, který – jak se uvádí – začal být používán až po roce 1529 (na 2. špýrském sněmu) pro *luterány* a později i pro *reformované* (tj. stoupence Zwingliho a Kalvína). Podobně ukvapeně působí historická analogizace *českých zemí za Karla IV. a zámořsky obchodujícího Holandska*, a to nejen pro rozdíly staletí mezi nimi, ale i pro rozdíly kulturní, geografické atd., které se promítaly do rozdílů ekonomik a reakcí na ně. Spojující charakteristika *opouštění rurálního způsobu hospodaření* je zde příliš povšechná...

A vlastně jedním dechem se ve statí do značné míry přitakává Weberovské tezi o produktivitě „protestantské ctiky“ při vzniku kapitalismu, aniž se vysvětlí její poměr k zdůrazňované „antikapitalistické motivaci“.

Důležitým se mi zdá i nevyslovený předpoklad „jednotného dějství českých dějin“, zásadní kontinuity českého středověku, novověku a současnosti a historického přenosu hodnot. Nejde jen o to, že od dob diskusí o tzv. „spor o smysl českých dějin“ bylo Masarykovo „jednotné hledisko“, které je zde nakonec rozhodující folii výkladu, profesionálními historiky několikrát argumentovaně odmítnuto, a že by tedy sociologický pokus o jeho rehabilitaci vyžadoval zásadnější konfrontaci s historickou literaturou. Proto i základní teze statí, že *specifika českého protestantismu (egalitářství) a sociální důsledky jeho vytlačování v období rekatolizace, vytvořily v českých zemích specifické sociální, ekonomické a kulturní okolnosti, které mohou částečně vysvětlit jak neobvykle úspěšnou obnovu hospodářského etosu v Čechách po kolapsu komunistického režimu, tak historicky hluboko zakořeněnou inklinaci k rovnostářskému výkladu sociální spravedlnosti*, musí nakonec působit nepřesvědčivě, a to jak co do své analytické síly, tak co do své badatelské produktivity v daném kontextu.

Zalíbenost v „protestantské tezi“ se mi kromě toho zdá překrývat a zatemňovat jiné interpretační perspektivy českého egalitářství, třeba ty, které by ukázaly jeho specifika v souvislosti s českým vstupem v XIX. století ex nihilo. Ten je vysvětlitelný jednak širokou akceptací osvícenství a moderního humanismu, jejichž někdy idylický a skoro vždy plebejský rozměr překrývaly, fakt, že se jednalo o vzestup „neúplné“ národní společnosti, ve které chyběly anebo v ní málo působily některé třídy a vrstvy jako třeba tzv. „Bildungsbürgertum“ (tj. zvláštní vrstva buržoazie, žijící a hromadící bohatství na základě vzdělání) a zejména národní šlechta (se svou schopností nést a zprostředkovávat neutilitární hodnoty a reprezentovat jejich jiné hierarchie).

Zdá se mi, že tomuto problému „neúplné společnosti“ a jejich hodnotových a kulturních deficitů – což, mimochodem řečeno, dává zvláštní omezení také všem úvahám o možnosti „mobilizace kulturních zdrojů v procesu transformace“ – se zatím věnuje malá pozornost (čestnou výjimkou je pozoruhodná knížka J. Křena *Historické proměny češství*, Praha 1994). Pro mne je totiž otázkou, zda se problémy, které sebou nesl vzestup „neúplné“ české společnosti v XIX. století, neopakovaly na jiné úrovni v socialismu. Člověka zde napadá pouťorový Nejedlého program „lidovosti“, ve skutečnosti návrat k třídnímu a národnostnímu plebejství XIX. stol. a jeho idealizovaným hodnotám. V této souvislosti by třeba teze Wesołowského a Wnuka-Lipiňského, se kterou autoři pracují, mohla být v českém prostředí interpretována méně manipulativně a více seberegulačně. I když „socialistická“ verze meritokratické teze asi opravdu nebyla praktikována, egalitarismus byl v Čechách silnější než kdekoli jinde.

Tyto poznámky jsou samozřejmě míněny jen jako námět v souvislosti s úvahami nad jinak velice zajímavou a podnětnou statí, ale současně jako upozornění, že „kulturní vzorce“ českého rovnostářství mohou mít jiné historické a společenské zdroje a že zajímavá data, která článek zpracovává, je možné interpretovat jinak.

Miloš Havelka

**Útvar rozvoje hlavního města Prahy
přijme**

**pro úsek územně plánovací koncepce
sociologa nebo demografa**

pracovní náplň: sociologie města, demografie a práce na územním plánu
požadavky: VŠ příslušného směru, praxe vítána, znalost problematiky Prahy

Písemné nabídky se stručným životopisem a přehledem dosavadní praxe
zasílejte na adresu:

**Útvar rozvoje hlavního města Prahy
personální odd.**

**Hradčanské nám. 8
118 54 Praha 1
tel. 53 75 69**